

Novel Studies of Law and Environment

ORIGINAL ARTICLE

Environmental exceptions in regional and global investment treaties Including NAFTA, Energy Charter Treaty Organization, European Community and MIGA

Farhad Salehi¹

1- (Corresponding author): PhD in Public International Law.

Email:

farhadsalehi274@yahoo.com.

Abstract

The expansion of trade between countries has caused an increase in the transfer of various products, including agricultural and livestock products, this issue can also facilitate the spread and transmission of pests and diseases, and as a result, risks not only for human health and life. But also for animals and plants. Today, regional economic convergence between governments has been accompanied by unprecedented growth. Governments seek to achieve a high level of trade liberalization and their goal is to create free trade zones or common markets. In some cases, the convergence between countries will be the basis for the creation of an organization, and within the jurisdiction of those organizations, various documents are often prepared to guarantee the liberalization of trade and investment. Free trade agreements are the most common type of these documents. In this article, with a descriptive and analytical research method, the question of what is excluded from the rights of investment treaties in NAFTA, Biman Energy Charter, MIGA and the European Community Organization, regarding the environment, and the solution to deal with the subsequent environmental destruction What do extensive investments include?

Key words

Investment treaty law, environment, international environmental law, NAFTA, Energy Charter Treaty, MIGA.

دوفصلنامه علمی

«مطالعات نوین حقوق و محیط‌زیست»

«مقاله پژوهشی» استثنای زیست‌محیطی در حقوق معاهدات سرمایه‌گذاری منطقه‌ای و جهانی

شامل نفتا، سازکار پیمان منشور انرژی، جامعه اروپا و میگا

فرهاد صالحی^۱

چکیده

گسترش تجارت میان کشورها، سبب افزایش جابه‌جایی محصولات مختلف از جمله محصولات کشاورزی و دامی شده است، این مسأله می‌تواند گسترش و انتقال آفات بیماری‌ها را نیز تسهیل نموده و در نتیجه خطرهایی را نه تنها برای تندرستی و حیات انسان‌ها، بلکه برای حیوانات و گیاهان به دنبال داشته باشد. امروزه، همگرایی اقتصادی منطقه‌ای بین دولت‌ها با رشد بی‌سابقه‌ای همراه بوده است. دولت‌ها به دنبال دستیابی به سطح بالایی از آزادسازی بازرگانی هستند و هدفشان ایجاد مناطق آزاد تجارت و یا بازارهای مشترک است. در برخی مورد همگرایی بین کشورها زمینه‌ساز ایجاد یک سازمان خواهد بود و در چارچوب صلاحیت آن سازمان‌ها، اغلب اسناد مختلفی برای تضمین آزادسازی بازرگانی و سرمایه‌گذاری هم تنظیم می‌شود. موافقت‌نامه - های تجارت آزاد مرسوم‌ترین نوع این اسناد است. در این مقاله با روش پژوهشی توصیفی و تحلیلی به این پرسش پرداخته شد که از حقوق معاهدات سرمایه‌گذاری در نفتا، پیمان منشور انرژی، میگا و سازکار جامعه اروپا، درخصوص محیط‌زیست چه مواردی استثناء شده است و راهکار مقابله با تخریب محیط‌زیست در پی سرمایه‌گذاری‌های گسترده شامل چه مواردی است.

کلیدواژه‌ها

حقوق معاهده سرمایه‌گذاری، محیط‌زیست، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، نفتا، پیمان منشور انرژی، میگا.

۱- (نویسنده مسئول): دکتری حقوق

بین‌الملل عمومی.

ایمیل:

farhadsalehi274@yahoo.com.

۱- بیان مساله

اکثر موافقت‌نامه‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری شامل شروط استثناء کلی است که به حفاظت از محیط‌زیست نیز اشاره داشته‌اند. برای نمونه ماده ۱۷ موافقت‌نامه جامع سرمایه‌گذاری آسه آن در سال ۲۰۰۹ دقیقاً همان معیارهای ماده ۲۰ گات را به کار برده است و همان اشارات را به حفظ سلامت انسان، حیوانات، گیاهان و منابع طبیعی قابل استخراج داشته است.^۱ این موافقت‌نامه توسط ده عضو آسه آن به تصویب رسیده است که یک جمعیت ۶۰۰ میلیونی را شامل می‌گردد. سازمان اقتصادی دیگری موسوم به بازار مشترک آفریقای جنوبی و شرقی^۲ نیز موافقت‌نامه‌های مختلفی را در زمینه سرمایه‌گذاری تصویب نموده است و در این موافقت‌نامه هم ماده مشابه ماده ۲۰ گات آورده و به تقویت قدرت دولت در حفظ ارزش‌های بنیادین و حفاظت از محیط‌زیست اشاره داشته است (www.unctad.org).

اهمیت این موافقت‌نامه در این است که این موافقت‌نامه در قلمرو کشورهای آفریقایی شکل گرفته که امروزه در معرض انتقاد توسعه مدیریت کارآمد طبیعی و نگرانی‌های زیست محیطی قرار گرفته‌اند. علاوه بر این، در چارچوب حوزه تجارت آزاد، نسل جدیدی از موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری شامل مواد استثنائات کلی است که اغلب از ماده ۲۰ گات پیروی کرده‌اند. (www.usir.org) بسیاری از موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد به تشویق گسترش شروط کلی استثناء در اصول و قواعد سرمایه‌گذاری می‌پردازند. برای مثال موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد آمریکای شمالی شامل فصل‌های خاصی در خصوص استثنائات کلی است. (www.Caa.org) موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد استرالیا هم دربردارنده چنین شروطی در مورد مسایل سرمایه‌گذاری است.^۳ در این فراز هم تلاش نگارنده بر این است که به بررسی این شروط در چارچوب نفتا، پیمان منشور انرژی و اتحادیه اروپا، توافق‌نامه تجارت آزاد آمریکایی و توافق‌نامه بازار مشترک جنوبی بپردازند.

۲- استثنای زیست محیطی در نفتا

موافقت‌نامه تجارت آزاد آمریکای شمالی^۴ یک سازمان منطقه‌ای است که در سال ۱۹۹۱ پایه‌گذاری شده و در اول ژانویه ۱۹۹۴ لازم‌الاجرا گردیده. کشورهای کانادا، مکزیک و ایالات متحده آمریکا اعضای این معاهده را تشکیل می‌دهند. براساس عهدنامه نفتا اغلب تعرفه‌های گمرکی میان کشورهای آمریکا، مکزیک و کانادا لغو شد.

در راستای معاهده تجارت آزاد آمریکای شمالی، همچنین محدودیت بر واردات و صادرات انواع دستگاه‌های موتوری، رایانه‌ای و انواع منسوجات میان سه کشور عضو لغو شد. این معاهده همچنین از حقوق مالکیت معنوی حمایت می‌کند. براساس این معاهده مقرر شده است محدودیت سرمایه‌گذاری در سه کشور عضو نفتا لغو شود. نفتا معاهده‌ای سه‌جانبه است و همه اعضاء ملزم به رعایت مفاد این معاهده به طور یکسان هستند. البته در این میان نفتا برای تبادل محصولات کشاورزی استثناء قائل شده و مقرر کرده است که کاهش تعرفه‌های محصولات کشاورزی به مرور زمان انجام گیرد. بعدها و طی قراردادهای الحاقی معاهده‌های همکاری زیست محیطی و همکاری کاری آمریکای شمالی نیز در سال ۱۹۹۳ به امضاء رسیدند.

نفتا اقدامات حفاظت از محیط‌زیست را که بر تجارت تأثیرگذار هستند در دو حوزه متفاوت مجاز می‌کند. حوزه نخست حاوی تدابیر مرتبط با استانداردها و همچنین تدابیر بهداشتی و بهداشت گیاهی است. نقطه آغاز برای اتخاذ این تدابیر این است که هریک از این سه کشور مجاز هستند تا سطوح حمایتی خودشان را تعیین کنند. در صورتی که یک طرف معتقد باشد که محصول خاصی بسیار خطرناک است، آن طرف می‌تواند حتی محصول را بدون اینکه قواعد نفتا را نقض نماید، ممنوع کند. البته، طرف منع کننده آن محصول باید برای مثال تضمین کند این ممنوعیت لحاظ شده نسبت به همه «کالاهای همانند» است و تنها شامل کالاهای وارداتی

¹ ASEAN Comprehensive Investment Agreement 2009, available at: www.ascatb.OC. Org/22244.htm

² Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA)

³ CF. Art. 1601 of the FTA Between Australia and Thailand

⁴ North American Free Trade Agreement

نیست. «اعضای پیمان نفتا به رعایت قوانین زیست محیطی، حفظ حقوق کارگران توجه خاصی مبذول داشته و در این راستا موافقتنامه‌های جانبی به پیمان الحاق شده که قابل تامل است» (شریفی، سپه جانی، ۱۳۹۴: ۱۸۶).

دومین حوزه از این اقدامات، آن اقداماتی است که برای اجرای برخی توافقنامه‌های فهرست شده بین‌المللی محیط زیست اتخاذ گردیده است. متأسفانه، این فهرست از توافقنامه‌های محیط زیستی بین‌المللی تنها حاوی شمار محدودی از موافقتنامه‌های بین‌المللی محیط زیستی است که بر تجارت آزاد تأثیرگذار است و حوزه وسیعی از این توافقنامه‌ها را شامل نمی‌شود. جدای از این مقررات، نفتا شامل برخی مقررات عمومی در مورد محیط زیست می‌باشد. همانند مقررات در مقدمه این توافقنامه مقررات بند (ب) ماده ۱۱۱۴ اعضاء پذیرفته‌اند که «تشویق سرمایه‌گذاری از طریق کاهش دادن اقدامات زیست محیطی است.» با وجود این، اقدامات اجرایی بر این بند اعمال نگردیده است.

این موافقتنامه ضرورت اتخاذ اقداماتی که برای سلامت انسان و محیط زیست لازم است را متذکر گردیده و از این جهت حتی موجب گردیده که قلمرو محیط زیست محدود گردد.^۵

فصل ۲۱ این موافقتنامه به بیان استثنائات پرداخته و ماده ۲۱ چهار استثنا کلی را با اشاره به مواد گات بیان نموده است. با این وجود، قلمرو این استثنائات به فصولی از این موافقتنامه مربوط می‌شود که به بررسی موانع تجارت کالا و خدمات پرداخته است و فصل یازدهم که به سرمایه‌گذاری مربوط است در این حیطه قرار نگرفته است.^۶ و حتی گاهی حمایت از منافع سرمایه‌گذاران منجر به نقض قوانین زیست محیطی شده است.

در قضیه اس دی مایرز که دیوان به تجزیه و تحلیل اختلالات سرمایه‌گذاری پرداخت، تفسیری از نفتا را با توجه به عناصر هنجاری در مقدمه آن موافقتنامه همکاری زیست محیطی آمریکای شمالی و موافقتنامه‌های دیگر ارائه داد.^۷

در این قضیه شرکت مایرز که یک شرکت تخصصی در بازیافت زباله‌های سمی است، مدعی دریافت غرامت به دلیل عدم دریافت مجوز برای صادرات زباله‌های سمی خارج از کانادا شد. در این رأی سه مسأله قابل توجه است که در نفوذ موضوعات زیست محیطی در موافقتنامه‌های سرمایه‌گذاری دارای اهمیت می‌باشد: نخست اینکه، دولت‌ها حق ایجاد سطح بالایی از حفاظت از محیط زیست را دارند. و آن‌ها متعهد به سازش این استانداردها با منافع اقتصادی و سیاسی دولت‌های دیگر نمی‌باشند. دوم، دولت‌ها باید از ایجاد هرگونه انحرافی در تجارت خودداری نمایند. سوم، حفاظت از محیط زیست و توسعه اقتصادی باید به طور متقابل از یکدیگر حمایت نمایند.

در این پرونده، دیوان در تفسیر خود از نفتا به مدل استثنائات عام اشاره داشته است و به تأکید حق دولت‌ها در تعیین سطوح مختلف حفاظت از محیط زیست خود پرداخته که گاه ممکن است این حق در تقابل با تعهدات اقتصادی ناشی از نفتا قرار گیرد. در واقع دیوان، با این توضیح بر غلبه اهداف زیست محیطی بر منافع اقتصادی دولت‌های دیگر اشاره دارد. اما در نهایت دیوان به این نتیجه رسید که جایی که دولت می‌تواند، با توسل به ابزارهای کارآمد و مؤثر به حفاظت از محیط زیست بپردازد، اگر راه‌های جایگزینی وجود داشته باشد که با تجارت آزاد هم مطابقت دارد، آن دولت باید به آن روش‌ها متوسل گردد^۸ و در این پرونده دیوان قانون کانادا که صادرات PCBs را ممنوع می‌کند که در راستای اهداف مشروع زیست محیطی ندانست و آن را ناشی از هدف رقابت موسسه‌های کانادایی با آمریکا قلمداد نمود و در نتیجه کانادا را مسئول نقض تعهدات ناشی از نفتا و پرداخت غرامت شناخته شد.

قضیه دیگری که بی‌ارتباط با این بحث نیست، قضیه تاندربرد^۹ بود. دیوان داوری در این پرونده ضمن تأکید بر نظر دادگاه در قضیه اس دی مایرز بیان داشت که طرفین نباید مدعی باشند که فصل ۱۱ نفتا این حق را به دولت‌ها داده است که حتی به اتخاذ اقداماتی

^۵ NAFTA, Art. 1106, Performance Requirement, Para.2

^۶ NAFTA, Art. 2101

^۷ S.d.Myers, Inc V.Canada, UNCITRAI, Partial Award of 11 November 2000, Para. 220

^۸ ibid, Para. 221

^۹ Tunderbird

بپردازد که قانون نمی‌باشد.^{۱۰} اما این فصل صلاحیت گسترده‌ای را به دولت‌ها اعطا نموده که به اتخاذ اقداماتی که منعکس‌کننده اقداماتی عمومی است بپردازند.^{۱۱}

هرچند در دیباچه نفتا به توسعه پایدار اشاره شده و این امکان برای اعضا در نظر گرفته شده بود که استانداردهای زیست محیطی با سطح حفاظتی بالاتر از استانداردهای بین‌المللی اتخاذ کنند، این موافقتنامه فاقد بخش زیست محیطی مجزا و مشخص بود و مقرراتی که در خصوص محیط‌زیست لحاظ شده بود ابهاماتی داشت. (رمضانی قوام آبادی، کوشا، ۱۳۹۹: ۱۶۶). از آنجا که در نفتا امکان مشارکت مردم در مسائل زیست محیطی لحاظ نشده بود، در نتیجه درخواست گروه‌ها و طرفداران محیط‌زیست، موافقتنامه همکاری و کمیسیون آن جهت توجه بیشتر به مسائل و مقررات زیست محیطی ایجاد و همزمان با موافقتنامه نفتا به اجرا درآمد. این قبیل موافقتنامه‌ها، همانند موافقتنامه‌های حقوق بشری به بیداری و آگاهی درباره مشکلات خاص بین‌المللی نیز کمک می‌کنند. اساس موافقتنامه‌های همکاری بر پایه اصول حقوقی تصدیق و تأیید حاکمیت ملی است. نوع بیان موافقتنامه الزام‌آور نبوده و امکان عدم تبعیت و رعایت موافقتنامه برای اعضا فراهم است.

با وجود مذاکرات مجدد کشورهای عضو نفتا و ایجاد موافقتنامه تجاری جدید بین آمریکا، کانادا و مکزیک، کمیسیون با ارکانش همچنان ابقا شده با این تفاوت که موافقتنامه زیست محیطی جدیدی بین اعضا ایجاد شد و در خود متن توافق تجاری نیز موضوع محیط‌زیست مورد توجه ویژه قرار گرفته است. در واقع وجود چنین توافقی‌های تجاری که در آن سعی شده استانداردهای زیست محیطی به نحو مطلوبی رعایت و اجرا شود موجب صدور استانداردهای مزبور به کشورها و تولیدکنندگانی خواهد بود که از طریق تجارت با آن بازار مرتبط هستند. در واقع موافقتنامه همکاری توانسته چنین اثری را بر مکزیک بگذارد که همواره دارای استانداردهای زیست محیطی در سطحی پایین‌تر از آمریکا و کانادا داشته است (رمضانی قوام آبادی، کوشا، ۱۳۹۹: ۱۶۵).

یکی از توافقتنامه‌های جانبی نفتا، توافقتنامه آمریکای شمالی در مورد همکاری محیط‌زیستی است که بر تأثیرات محیط‌زیستی بازرگانی تمرکز دارد. با این وجود، مذاکرات در خصوص این توافقتنامه جانبی تنها بعد از آنکه مذاکرات در مورد نفتا به اتمام رسید، آغاز شد. در این مذاکرات بر این مسأله توافق شده بود که تغییرات در نفتا ایجاد نشود. این مسأله بررسی واقعی موضوعات مرتبط با تجارت با توافقتنامه آمریکای شمالی در مورد همکاری محیط‌زیستی را دشوار می‌سازد.

به طور کلی، توافقتنامه آمریکای شمالی در مورد همکاری زیست محیطی می‌تواند به دو بخش تقسیم گردد. بخش اول چارچوبی را برای همکاری محیط‌زیستی بین سه دولت مشارکت‌کننده از طریق ایجاد یک کمیسیون آمریکای شمالی در مورد همکاری محیط‌زیستی فراهم کند. این بخش همچنین دستورکار گسترده زیست محیطی را برای کشورهای نفتا پی می‌ریزد و چالش‌های بوم‌شناسی را که این کشورها با آن روبه‌رو هستند در نظر می‌گیرد. بخش دوم از این توافقتنامه حاوی رویه حل و فصل اختلاف است. این رویه زمانی که هر کشوری مدعی شد که هریک از دیگر طرفین این توافقتنامه قوانین محیط‌زیستی را به طور مؤثری اجرا نمی‌کند، اعمال خواهد شد (Meera Fickling, 2011).

اهداف اصلی توافقتنامه آمریکای شمالی در مورد همکاری محیط‌زیستی ارتقاء توسعه پایدار، تشویق سیاست‌های پیشگیری‌کننده از آلودگی از ارتقاء پیروی قوانین و سیاست‌های محیط‌زیستی است. علاوه بر این، این توافقتنامه مشارکت عمومی و شفافیت را در توسعه و افزایش قوانین و سیاست‌های محیط‌زیستی، ارتقا می‌دهد. همچنین، هر عضو از این توافق‌نامه، موافقت خود را برای اجرای مقررات محیط‌زیستی بیان داشته است و برای حمایت از آن‌ها، این کشورها می‌تواند یک سامانه نظارتی را در این خصوص تأسیس کنند.

¹⁰ International Tunderbird Gaming Corporation V.Mexico UNCITRAL, Award 26 January 2006, Para.23

¹¹ Ibid, Para. 127

۳- استثنای‌های زیست محیطی در پیمان منشور انرژی

پیمان منشور انرژی توافقنامه‌ای بین‌المللی به منظور تسهیل سرمایه‌گذاری و ترانزیت در زمینه انرژی است. این پیمان که مسائل زیست محیطی را مدنظر قرار داده است در دسامبر ۱۹۹۴ امضا شد و در آوریل ۱۹۹۸ از نظر قانونی نافذ گردید و در حال حاضر توسط ۵۱ کشور اتحادیه اروپا امضا و مورد پذیرش قرار گرفته است. این معاهده چهار موضع اصلی را پوشش می‌دهد:

- ترویج سرمایه‌گذاری در انرژی توسط منابع خارجی بر اساس اعطای امتیارات داده شده به سرمایه‌گذاران داخلی و یا امتیازات ذکر شده در دولت دوستی کامل (کامل‌الوداد).

- تجارت آزاد انرژی بر اساس قوانین سازمان تجارت جهانی.

- آزادی ترانزیت انرژی از طریق خطوط لوله و شبکه‌های برق.

- برقراری یک ساز و کار خاص برای حل و فصل مناقشات بین کشورها و یا کشورها و سرمایه‌گذاران.

گرچه عضویت در این منشور برای تولیدکنندگان انرژی فوایدی مانند جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و ایجاد تسهیلات جهت عرضه مواد خام و فرآورده‌ها به بازارهای مصرف را دارد، اما همان‌طوری که به صراحت در متن منشور بر آن تأکید شده، هدف منشور صیانت از سرمایه‌گذاری‌ها و گرفتن امتیازهای ویژه از کشورهای صاحب منابع از جمله در زمینه ترانزیت انرژی از قلمرو سرزمینی این کشورهاست. پیمان منشور انرژی یک نمونه منحصر به فرد از موافقتنامه‌های بین‌المللی است که به تنظیم سرمایه‌گذاری‌های خارجی پرداخته است. این موافقتنامه دارای یک مقدمه و ۸ فصل، شامل ۵۰ ماده و ۱۴ ضمیمه است که از نظر دقت و جامعیت در بخش انرژی حائز ارزش حقوقی بالایی است (https://www.biicl.org/files/4505_laconf_prog.pdf).

وجود مشکلات چندگانه امنیت انرژی در به دست آوردن انرژی و پیامدهای خارجی منفی زیست محیطی و آب و هوایی که به‌وسیله استخراج، تولید، انتقال و مصرف انرژی ایجاد شده برای مقابله با چنین چالش‌هایی نهادهای بین‌المللی موجود کاملاً ناکارآمد بودند به همین جهت معاهده منشور انرژی با هدف حمایت از سرمایه‌گذاری در حوزه انرژی منعقد شد (مومنی راد، جلیلی، ۱۴۰۱، ۴۵۹).

شرایط و مقرراتی که در پیمان منشور انرژی برای حمایت و توسعه سرمایه‌گذاری پیش‌بینی شده است، در مورد هرگونه سرمایه‌گذاری توسط اعضای پیمان که در بخش انرژی شرکت دارند، جاری است. این شرایط که اصول شناخته شده حقوقی در سرمایه‌گذاری است و در بیشتر قراردادهای دوجانبه نیز رعایت می‌شود عبارتند از:

۱- ایفای تعهد.

۲- پرداخت غرامت عادلانه به هنگام مصادره یا ملی شدن.

۳- پرداخت خسارت ناشی از جنگ و شورش‌های داخلی و غیره.

۴- پذیرش کارکنان کلیدی طرف‌های قرارداد از هر ملیتی که باشند و اعطای جوایز کار موقت در کشور میزبان با درنظر گرفتن قوانین داخلی مربوط.

۵- تضمین آزادی انتقال سرمایه موضوع سرمایه‌گذاران هریک از اعضاء به سایر کشورهای عضو، و نیز انتقال سود سرمایه.

شایان ذکر است که ملاحظات زیست محیطی از دیگر معاهدات سرمایه‌گذاری کمی متفاوت است و این پیمان وظایف زیست محیطی را برای دولت‌ها مقرر داشته است.

سرمایه‌گذاری در حوزه انرژی، از مهم‌ترین بخش‌های سرمایه‌گذاری در جهان امروز به شمار می‌آید و با توجه به آنکه پیش از تصویب منشور انرژی، معاهده‌ای جهانی مختص به سرمایه‌گذاری در بخش انرژی به تصویب نرسیده بود، این معاهده در سال ۱۹۸۸ شکل گرفت. این منشور، هرچند سعی در حمایت دوجانبه از سرمایه‌گذاران و دولت‌های میزبان سرمایه داشته است، با این حال، حمایت از سرمایه‌گذاران در آن بیشتر خودنمایی می‌کند. در ماده ۱۰ منشور، نویسندگان تمهیدات حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی توسط دولت‌های عضو منشور را با برداشت از حقوق بین‌الملل و معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه درج نموده و به مواردی همچون رفتار عادلانه و برابر، منع تبعیض، لزوم شفافیت، اصل تناسب رفتار، منع مصادره و ضرورت جبران خسارت در فرض مصادره قانونی، اشاره کرده‌اند.

استثنائات کلی در این موافقتنامه در یک شرط در قسمت «مقررات متفرقه» آمده است که به طور بالقوه شامل حوزه‌های مختلفی می‌باشد. این شرط (ماده ۲۴ استثنائات) ماهیتاً همان مدل ماده ۲۰ گات است. اعمال این ماده برخلاف نفتا، به بخش سرمایه‌گذاری هم ارتقاء یافته است اما قاعده مربوط به سلب مالکیت را مستثنا ساخته است.

تا سال ۱۹۹۶، پیمان منشور انرژی اولین معاهده‌ای بود که در آن موادی به مسئولیت دولت‌ها در رابطه با سرمایه‌گذاری خارجی اختصاص داده شده است. البته توجه ویژه‌ای که این منشور به موضوعات زیست محیطی داشته است، دلیل این امر می‌باشد. از طرف دیگر، با توجه به تضمین‌هایی که به سرمایه‌گذار خارجی در خصوص سلب مالکیت داده شده است، از جمله غرامت کافی و مؤثر و توجه به ارزش‌های بازار، موجب گردیده است مساله سلب مالکیت خارج از حوزه اعمال این استثنائات قرار گیرد.

۴- استثنای زیست محیطی در میگا

برای نخستین بار، بحث پوشش خطرهای سیاسی، قبل از تاسیس آژانس چندجانبه تضمین سرمایه‌گذاری‌های (میگا) به سال ۱۹۴۸ باز می‌گردد. این ایده و تفکر تا سال ۱۹۸۵ عملی نشد تا اینکه هیات‌مدیره گروه بانک جهانی (World Bank Group) فرایند شکل‌گیری این آژانس را مطرح نمود و در سال ۱۹۸۸ با ۲۹ کشور عضو از جمله کشورهای بحرین، بنگلادش، پاکستان، شیلی، قبرس، دانمارک، اکوادور، مصر، آلمان، اندونزی، جامیکا، ژاپن، اردن، کویت، هلند، عربستان سعودی، سنگال، آمریکا، انگلیس تاسیس گردید. ایران نیز در سال ۲۰۰۳ به این آژانس پیوست. هم اکنون میگا با بیش از ۱۰۰ کشور عضو در امر تضمین و پوشش خطرهای سرمایه‌گذاری چند جانبه فعالیت می‌نماید (www.miga.org/investment).

لازم به ذکر است که طی سال‌ها افزایش سرمایه‌گذاری در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، باعث اقدامات خلاف موازین حقوق بشری توسط شرکت‌های فراملی شده است. پیرو توسعه ارتباطات و رشد فعالیت‌های حقوق بشری، حفظ حقوق ذی‌نفعان شرکت مورد تأکید قرار گرفت. نظریه «مسئولیت اجتماعی شرکت» به لزوم شفاف‌سازی اقدامات شرکت‌های فراملی در حوزه حقوق بشر تأکید دارد. به طور کلی، اسناد حقوق بین‌الملل و نیز کدهای شرکتی و قوانین ملی همگی بیانگر اصولی از مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها مشتمل بر تعهدات حقوق بشری هستند. شرکت‌های فراملی در حوزه مسئولیت اجتماعی به داوطلبانه بودن تعهدات اصرار دارند. با این حال، بانک جهانی بر وظیفه فعال مسئولیت اجتماعی تأکید و شرکت‌های فراملی را به اتخاذ اقدامات ضروری جهت نیل به اهداف اجتماعی ملزم می‌داند. بانک جهانی و اعضای آن از جمله میگا، اعمال و اجرای مسئولیت اجتماعی را از طریق سیاست‌های کاربردی، ساز و کارهای وام‌دهی و بیمه رصد می‌کنند (نساری، ۱۴۰۲: ۴۰).

میگا یکی از اعضای پنج‌گانه گروه بانک جهانی است. هدف عمده تاسیس این آژانس، توسعه و رونق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. به منظور حمایت از رشد اقتصادی، کاهش فقر و بیکاری و همچنین بهبود معیشت زندگانی مردم در این کشورها، آژانس راهکارهای مناسب برای تضمین خطرهای تجاری سرمایه‌گذاران و صاحبان وام اعم از موسسات مالی و بانکی ارائه می‌نماید. همکاری این آژانس با موسسه‌های بیمه‌ای خصوصی و دولتی به این شکل است که طرح‌های مناسب سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه را از طریق بیمه اتکایی یا ثانویه و به طور مشترک تضمین می‌کند. (نساری، ۱۴۰۰: ۶۶). از آنجایی که توان موسسه‌های بیمه‌ای داخلی و خارجی در ارتباط با طرح‌های بسیار بزرگ در مقیاس اندازه محدود می‌باشد به همین جهت این همکاری مشترک موجب فزونی توان پوشش بیمه‌ای فعالیت‌های سرمایه‌گذاری می‌گردد.

۵. استثنای زیست محیطی در جامعه اروپا

محیط‌زیست میراث مشترک بشریت است و حفظ حقوق آن ضرورتی ملی و بین‌المللی است. جنبش‌های زیست‌محیطی شکل گرفته در اروپا توانسته‌اند به واسطه اهدافی که از ابتدای شکل‌گیری تاکنون به دنبال آن بوده‌اند، بر سطح سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا در ابعاد داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای اثرگذار باشند. جنبش‌های طرفدار محیط‌زیست در جوامع اروپایی سعی کرده‌اند بر سیاست‌هایی که آثار ناخوشایندی بر محیط‌زیست انسانی دارد تاثیر بگذارند. (ابراهیمی، ۱۴۰۱: ۶۸۱۶)

جنبش‌های زیست محیطی از طریق تأثیرگذاری بر فرآیند مذاکرات مربوط به سیاست‌های زیست محیطی اروپا در جهت گسترش قواعد و همینطور با توجه به مبارزات مختلف در قالب احزاب سبز و ورود به ساختارهای قدرت مسائل زیست محیطی را در صدر دستور کار امنیتی اتحادیه اروپا قرار داده‌اند.

در سطح منطقه‌ای بهترین مدل سیاست حفاظت از سلامت، ایمنی و حیات جامعه اروپایی است. جامعه اروپایی در راستای تکمیل اقدامات دولت‌های عضو، هدف خود را تضمین حفاظت از سلامت در سطحی عالی قرار داده است.^{۱۲} ضمناً سیاست‌هایی که جامعه در حوزه محیط زیست اتخاذ می‌نماید نیز در حفاظت از سلامت انسان‌ها، حیوانات و گیاهان دخیل است.

بخش سوم معاهده مؤسس جامعه اروپایی به تشریح اهداف مربوط به سیاست‌های زیست محیطی پرداخته است، از جمله بند ۱ ماده ۱۷۴ اهداف زیر را بیان می‌دارد:

- حفاظت، حمایت و بهبود کیفیت محیط زیست

- حفاظت از سلامت انسان

- استفاده منطقی و حساب شده از منابع طبیعی

- ترویج اقدامات در سطح بین‌المللی برای حل مشکلات زیست محیطی منطقه‌ای و جهانی

از جمله اقداماتی که از سوی کشورهای عضو جامعه اروپا در راستای هدف حفاظت از سلامت و محیط زیست انجام شده است، می‌توان به این موارد اشاره نمود: محدودیت‌های وارداتی، اقدامات مربوط به ممنوع ساختن استفاده از افزودنی‌های مشخص در مواد غذایی، اقدامات مربوط با استفاده از آفت‌کش‌ها و سایر محصولات شیمیایی، حفاظت از گونه‌های در حال خطر و نادر، پیشگیری از بیماری‌ها و رفاه حیوانات، اقدامات حاکم بر تولید و واردات محصولات دارویی و پزشکی و در نهایت اقدامات مربوط به واردات فروش و یا تبلیغ نوشیدنی‌های الکلی.

البته اقدامات فوق در چارچوب ماده ۳۰ معاهده جامعه اروپایی اتخاذ شده است. این ماده که بیانگر ماده ۲۰ گات می‌باشد استثنائات مربوط به حفاظت از سلامت و حیات انسان‌ها، حیوانات و گیاهان، اخلاقیات عمومی، سیاست‌های عمومی با امنیت عمومی، حفاظت از دارایی‌های ملی و ذخایر تاریخی، باستانی و هنری و حفاظت از اموال صنعتی و تجاری، را در خود جای داده است. علاوه بر این ماده، بند ۱ ماده ۴۶ هم اجازه تخطی از حق آزادی فراهم آوردن خدمات را بنا به دلایل زیست محیطی و سلامت عمومی متذکر شده است.

شایان ذکر است، که براساس این ماده دولت‌ها از صلاحدید وسیعی برای اتخاذ اقدامات داخلی برخوردار شده‌اند. حتی دیوان دادگستری اروپایی نیز تعیین سطح اقدامات حمایتی را برعهده دولت‌ها قرار داده است.^{۱۳} تنها تأکید نموده است که اقدامات حفاظتی باید در حیطه محدودیت‌های مقرر شده توسط معاهده جامعه اروپایی بود و به‌ویژه با اصل تناسب منطبق باشد.^{۱۴} به عبارت دیگر، دولت‌های عضو اتحادیه اروپا مجاز به وارد کردن استانداردهای بالاتری هستند که محدودکننده تجارت است اما این محدودیت‌ها باید متناسب با خطراتی باشد که بر بهداشت، سلامت یا محیط زیست وارد می‌شود.

علاوه بر این، اتحادیه اروپا به دولت‌های عضو خود اجازه داد تا واردات از دیگر کشورهای عضو که استانداردهای حمایتی محیط‌زیستی، بهداشتی و سلامت را پیروی نمی‌کنند، ممنوع کند. همچنین این اتحادیه بر توسعه یک همکاری قوی جهانی در موضوعات زیست محیطی تأکید دارد و بر اساس برنامه عمل ششم در سال ۲۰۰۲ چهار حوزه را مدنظر قرار داده است که عبارتند از: تغییرات آب و هوایی، طبیعت و تنوع زیستی، محیط زیست و بهداشت، مدیریت منابع طبیعی و پسماند. در این راستا ارتقاء کاربرد قوانین محیط‌زیستی، همکاری با یکدیگر و با بازار و شهروندان و تضمین اینکه دیگر سیاست‌های دیگر جامعه اروپایی دربردارنده ملاحظات زیست محیطی است را لازم دانسته است.

^{۱۲} ر.ک مواد ۱۵۲ و ۱۵۳ کنوانسیون جامعه اروپایی

^{۱۳} Case 104/75 De Peijper, ECR 613, 1969, para (5)

^{۱۴} Joined Case C-1190 and C-176/90 Aragonese, ECRI-41151, 1991, para.16

شایان ذکر است که رویه دیوان دادگستری اروپایی مبین این مطلب است که آنچه تاکنون جدال برانگیز بود شرایط اعمال استثنائاتی است که اتحادیه اروپا مقرر داشته است و آنچه بیشتر مورد استناد قرار گرفته است سلامت انسان، گیاهان و جانوران است. اما محدودیت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری نامناسب برای حمایت از محیط‌زیست منجر به صدور احکام دادگاه برعلیه قوانین خاص زیست محیطی دولت‌های عضو اتحادیه اروپا شده است.

۶. تحلیل عملکرد معاهده‌های سرمایه‌گذاری نسبت به محیط‌زیست

در بحث سرمایه‌گذاری و محیط‌زیست علاوه بر تلاش‌هایی که در سطح بین‌المللی و از سوی نهادهای بین‌المللی انجام می‌گیرد، کشورها چه در جایگاه دولت پذیرنده سرمایه (میزبان) و چه در جایگاه دولت متبوع سرمایه‌گذار اقدام به وضع قوانین و مقررات و ایجاد محدودیت در برابر تأثیرات و ضربات منفی سرمایه‌گذاری بر محیط‌زیست می‌نمایند. نقش دولت میزبان و دولت متبوع سرمایه‌گذار در حفاظت از محیط‌زیست در برابر تأثیرات و صدمات منفی سرمایه‌گذاری از اهمیت زیادی برخوردار است. از این رو در این قسمت به بررسی کنترل و نظارت‌های ممکن از سوی دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری و دولت‌های متبوع سرمایه‌گذاران می‌پردازیم.

کشور میزبان سرمایه‌گذاری می‌تواند موثرترین نقش را در حفاظت از محیط‌زیست داشته باشد زیرا بیشترین ارتباط را با فعالیت سرمایه‌گذاری و محیط‌زیست محل سرمایه‌گذاری دارد. اصلی‌ترین و موثرترین نظام حقوقی برای تضمین بی‌خطر بودن فعالیت‌های سرمایه‌گذاری از نظر محیط‌زیست و عدم صدمه به آن توسط سرمایه‌گذاران خارجی به خصوص شرکت‌های چندملیتی به نظام حقوق کشور محل سرمایه‌گذاری یا همان کشور میزبان است. در مرحله اول قبل از ورود یک سرمایه‌گذار یا شرکت چندملیتی به کشور میزبان، ابتدا شروط، چگونگی و نیز مجوزهای مربوط به ورود به کشور میزبان مورد بررسی و ملاحظه قرار می‌گیرد.

این بررسی و تشخیص به طور عموم از طریق قوانین ملی کشور میزبان درباره سرمایه‌گذاری صورت می‌گیرد. این قانون علاوه بر اینکه حاوی قواعد مربوط به سلب مالکیت، حل و فصل اختلاف‌ها، انگیزه‌های مالیاتی و غیرمالیاتی و امثال این‌ها می‌باشد؛ دربرگیرنده جزئیات مربوط به فرآیند گزینش سرمایه‌گذاری‌ها و همچنین شرکت‌های فراملی برای ورود به کشور میزبان و شروع فعالیت سرمایه‌گذاری می‌باشد که از طریق انجام ارزیابی‌های گوناگون امکان یا عدم امکان ورود سرمایه‌گذاری را مورد مطالعه قرار می‌دهند. یکی از اصلی‌ترین و موثرترین بررسی‌ها، ارزیابی تأثیرات و صدمات و فعالیت‌های مورد نظر بر محیط‌زیست کشور می‌باشد. دومین مرحله از نظارت و کنترل دولت میزبان به بعد از استقرار سرمایه‌گذاری و ورود سرمایه‌گذار یا شرکت چندملیتی در کشور میزبان است. در این مرحله سرمایه‌گذاران ملزم به اطاعت از قوانین و مقررات داخلی کشور میزبان، از جمله قوانین مربوط به محیط‌زیست هستند.

به دلیل رقابت سختی که بین کشورها برای جذب سرمایه‌گذاری وجود دارد نقطه قوت سرمایه‌گذاران خارجی برای چانه‌زنی و گرفتن امتیازات متعدد، بیشتر در زمان ورود سرمایه‌گذاری می‌باشد. نوعی از تعهد و تضمین قراردادی مربوط به حمایت از سرمایه‌گذاری در برابر خطرات متعددی است که ممکن است پس از ورود و استقرار در کشور میزبان بوجود آید (انصاریان، شیرازیان، ۱۴۰۰: ۲۲۲).

یکی از شروط حمایتی که در اغلب موافقتنامه‌های سرمایه‌گذاری به چشم می‌خورد، شرط ثبات می‌باشد. درواقع اثر و نتیجه اصلی شرط ثبات این است که دولت میزبان تا پایان عمر قرارداد با تصویب قوانین جدید تغییری در تعهدات خویش در قرارداد نکند و به بهانه تغییر قوانین و مقررات اقدام به ابطال مجوزها و پروانه‌های صادر شده برای سرمایه‌گذاری ننماید و در صورت انجام چنین عملی باید براساس حقوق بین‌الملل اقدام به پرداخت غرامت و جبران خسارت کند. در زمینه مسائل مربوط به محیط‌زیست و حفاظت از آن موضوع مهم‌تر و پیچیده‌تر می‌باشد. به این معنی که پس از استقرار و تاسیس سرمایه‌گذاری در کشور میزبان، کنترل موثر رفتارهای زیست محیطی سرمایه‌گذاران و شرکت‌های چندملیتی دشوارتر و همراه با نقطه ضعف‌های مهمی می‌باشد.

اولین نقطه ضعف در این زمینه این است که پس از استقرار سرمایه‌گذاری هرگونه تغییر و دگرگونی در جریان سرمایه‌گذاری به بهانه تغییر در قوانین و سیاست‌های زیست‌محیطی به سختی انجام می‌شود و در صورت انجام نیز ممکن است نوعی از سلب مالکیت تلقی شده و براساس حقوق بین‌الملل دولت میزبان نیز ملزم به پرداخت غرامت و جبران خسارت سرمایه‌گذار خارجی می‌باشد. نقطه ضعف دوم، سختی‌ها و مشکلات عمده‌ای است که به دلایل محدودیت منابع انسانی و مالی کشورهای میزبان ممکن است در جریان اجرا و تأکید موثر بر قوانین زیست‌محیطی آن‌ها به وجود آید و سومین مورد نیز فقدان اطلاعات کافی درباره خطرها، فعالیت‌ها و فناوری مورد استفاده توسط سرمایه‌گذاران خارجی در قلمرو کشور میزبان که ممکن است کنترل و نظارت دولت میزبان را با مشکل مواجه کند و یا آن را به تأخیر بیندازد.

چهارمین نقطه ضعف این است که حتی هنگامی که یک دولت میزبان قادر است غرامت و خسارت مربوط به آسیب و زیان به محیط‌زیست را از سرمایه‌گذار یا شرکت چندملیتی مسئول مطالبه کند، اما به دلیل منابع مالی محدود سرمایه‌گذار فوق، ممکن است دریافت غرامت کامل و خسارت برای قربانیان عملاً امکان‌پذیر نباشد. پنجمین مورد نیز وجود نوعی تعارض و تضاد منافع برای کشور میزبانی است که درگیر با مساله خسارت‌ها و زیان وارده بر محیط‌زیست به دلیل عملکرد و بهره‌برداری یک سرمایه‌گذار خارجی یا یک شرکت چندملیتی می‌باشد.

دادگاه عالی «بوگوتا» در این خصوص چنین مقرر داشت که نه دولت و نه شرکت چندملیتی هیچ کدام مسئول خسارت‌های ناشی از فعالیت‌های مربوط به حفاری نفت به محیط‌زیست، از جمله قطع درختان جنگلی، آلودگی، و خسارت‌های وارده به صنایع طبیعی که به طور سنتی توسط افراد بومی مورد استفاده قرار می‌گرفت، نیستند. دادگاه در این قضیه تأکید نمود که منافع اساسی و مهم اقتصادی کشور در صورت توقف فعالیت‌های مربوط به حفاری نفت توسط شرکت فوق به خطر خواهد افتاد (Eike Albrecht, 2014).

نتیجه‌گیری

خوشبختانه امروزه حفاظت از محیط‌زیست و دغدغه لزوم برخورداری از محیط‌زیست سالم تبدیل به یکی از گفتمان‌های غالب در سطح جهان شده است. محیط‌شناسان بر این باورند که در سایه افزایش جمعیت و فشار آن بر محیط‌زیست، نسل انسان و دیگر گونه‌های جانوری و گیاهی به خطر افتاده است. رشد فزاینده جمعیت و تولیدات کشاورزی، صنعتی و مصرف کالاها که برآمده از سرمایه‌گذاری‌های خرد و کلان است، فشار بر منابع تجدیدناشدنی را چند برابر کرده و در همان حال آلودگی منابع و تخریب محیط‌زیست را در پی داشته است. تردید وجود دارد که جوامع انسانی درآینده از بحران‌هایی مانند کاهش تعادل حیاتی در سایه افزایش جمعیت و نابودی منابع و محیط‌زیست، جان سالم به در برند.

باور بر این است که فرآیندهای اقتصادی دربرگیرنده نظام‌هایی به هم پیوسته است که در آن‌ها هر نوع رفتاری که با طبیعت و محیط با هر هدفی صورت گیرد آثار و پیامدهای آن به خود بازخواهد گشت. از دید اقتصادی، ویژگی‌های برجسته شرایط غیراکولوژیک نشان می‌دهد که انسان به بهره‌گیری بی‌محابا از منابع تجدیدشدنی و تجدیدناشدنی پرداخته است. در نتیجه برخی از کالاهای تولیدی هزینه‌هایی دارد که گریبان‌گیر یکایک انسان‌ها می‌شود و نه تنها تولیدکنندگان و به سخن دیگر، گونه‌ای هزینه اجتماعی به بار می‌آورد.

رشد سرمایه‌گذاری و بازرگانی بین‌الملل و آثار آن بر محیط‌زیست، توجه جهانی را به خود معطوف ساخت. نگرانی جهانی ناشی از کاهش کیفیت محیط‌زیست، جامعه بین‌المللی را برآن داشت تا برای بهبود استاندارد زندگی و حفاظت از محیط‌زیست اقدام نماید. حامیان محیط‌زیست سیاست‌هایی را که از نظر آن‌ها مسئول نابودی محیط‌زیست می‌باشد را به زیر سوال بردند. این عده رشد اقتصادی بدون وجود مقررات زیست‌محیطی محکم و استوار را علت نابودی محیط‌زیست و از بین رفتن منابع جهان می‌دانند. یکی از حوزه‌های مهم اقتصاد بین‌المللی که می‌تواند تأثیرات زیادی بر محیط‌زیست داشته باشد؛ سرمایه‌گذاری می‌باشد. رشد سرمایه‌گذاری خارجی در غیاب ضابطه‌های ژرف زیست‌محیطی، آلودگی ناشی از تولید و مصرف را افزایش می‌دهد.

شناسایی حق بر محیط‌زیست در نظام‌های حقوقی داخلی و پذیرش توسط نهادهای تضمینی و اجرایی سبب شده که کشورها در مواضع بین‌المللی خویش نسبت به مسائل و ملاحظات زیست محیطی نیز همین مقبولیت درون‌کشوری را چهره خارجی بخشیده و آن را به عرصه بین‌المللی وارد نمایند.

مسئولیت بین‌المللی، فعل یا ترک‌فعل یا ترکیبی از هر دو بر خلاف تعهدات بین‌المللی با هر منشایی چون معاهدات دو یا چندجانبه، عرف بین‌الملل، تعهدات دربرابره‌همه و قواعد آمره^{۱۵} می‌باشد. اقدام تخلف‌آمیز بین‌المللی^{۱۶} می‌تواند از سوی یک دولت یا چند دولت یا با وجود ارگان (نهاد اجرایی) مشترک میان آن‌ها صورت پذیرد.

¹⁵ Jus Cogens

¹⁶ Wrongful Act

منابع

فارسی

- ابراهیمی، سعید (۱۴۰۱) نهادگرایی، جنبش‌های زیست محیطی و امنیتی شدن مسائل زیست محیطی در اروپا، جامعه‌شناسی ایران، ۵ (۱۱): ۶۸۳۶-۶۸۱۶.
- انصاریان، مجتبی، شیرازیان، شیرین (۱۴۰۰) مسئولیت بین‌المللی سرمایه‌گذاران خارجی در ارتباط با محیط‌زیست، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۲۳ (۱۰): ۲۳۱-۲۱۹.
- رمضانی قوام‌آبادی، محمد حسین، کوشا، محدثه (۱۳۹۹) حفاظت از محیط‌زیست در چارچوب کمیسیون همکاری نفتا، مجله حقوقی بین‌المللی، ۲۶ (۶۳): ۱۷۰-۱۳۹.
- شریفی طرازکوهی، حسین، سپه‌جانی، نازیلا (۱۳۹۴) نقش و جایگاه موافقتنامه‌های منطقه‌ای نفتا و آسه آن در پیشبرد و تضمین ابعاد و انواع حقوق بشر، مطالعات حقوق تطبیقی، ۶ (۱): ۱۹۹-۱۷۹.
- موسوی، امیرحسام (۱۳۹۸) تعهدات دولت میزبان براساس پیمان منشور انرژی (ECT) و نحوه بازتاب آن در مبانی حکمی آرای دیوان، مطالعات حقوق انرژی، ۵ (۲): ۴۹۳-۴۸۷.
- مومنی راد، احمد، جلیلی، رضا (۱۴۰۱) نقش منشور بین‌المللی انرژی، هماهنگی میان توسعه کیفی یا رشد فزاینده در اعمال اقدامات اجرایی، مطالعات حقوق انرژی، ۸ (۲): ۴۷۸-۴۵۷.
- نساری، الناز، (۱۴۰۰) نقش نهاد بیمه‌کننده سرمایه‌گذاری خارجی در نیل به سرمایه‌گذاری پایدار با تاکید بر عملکرد میگا، پژوهش حقوق عمومی، ۲۲ (۷۰): ۶۹-۴۴.
- نساری، الناز، (۱۴۰۲) مسئولیت اجتماعی شرکت‌های فراملی در چارچوب حقوق بشر از اختیار تا الزام، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲۷ (۲): ۶۹-۴۰.

Meera Fickling, Jeffrey J. Schott, (2011), NAFTA and Climate Change, Peterson Institute.

Eike Albrecht, Michael Schmidt, Magdalena Mißler-Behr, Simon P. N. Spyra, (2014), Implementing Adaptation Strategies by Legal, Economic and Planning Instruments on Climate Change, Environmental Protection in the European Union 4, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

S.Venegas, Bilateral Investment Treaties, Caribbean and Central American Compilation, 2012, www.Caa.Org/pdf/2012-BIT/CCAA.Pdf

Investment Agreement for COMESA Common Investment 2007Arca. Available at www.unctad.Org

Framawork Agreeamnt on the Promotion Protection and Liberalization of Investment in APTA Participating Atates; Trans- Pasific Partnership Agreement, available at www.usir.Org

S.d.Myers,Inc V.Canada, UNCITRAI, Partial Award of 11 Nowember 2000, Para. 220

International Tunderbird Gaming Corporation V.Mexico UNCITRAL, Award 26 January 2006, Para.23

https://www.biicl.org/files/4505_laconf_prog.pdf 01-10-2024.

Case 104/75 De Peijper, ECR 613, 1969, para (5)

Joined Case C-1190 and C-176/90 Aragonesa, ECRI-41151, 1991, para.16

www.miga.org/investment.01-10-2024.